

RELIGISKĀ BRĪVĪBA KĀ CILVĒKA PAMATTIESĪBA (PACEM IN TERRIS)

Abstract

The theme of the paper is „*Religious freedom as fundamental rights of man in Pacem in Terris*”. Above all, we need to take into account the unique personality of Pope John XXIII, a man of dialogue and generous heart, who was more interested in the human person than in the errors he might commit. Then, there is the fact that the Encyclical was addressed not only to the sons and daughters of the Church, but to all Men of Good Will. The Encyclical, in fact, defends the natural rights of the human person and expresses the longings of all men and women, without distinction of faith or conviction. The impact of this Encyclical can be gleaned from an editorial comment in *The Washington Post*: “(The Encyclical) is not just the voice of an old priest, nor just that of an ancient Church; it is the voice of the conscience of the world”. To listen, to dialogue, to negotiate, to respect law, to work for peace: this is the dynamic which is required! This is the legacy left to us by the Encyclical *Pacem in Terris*.

1948. gada 10. decembrī Apvienoto Nāciju Ģenerālā Asambleja pieņem un pasludina Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, pamattekstu to aizsardzībai un virzībai. Lielākais šīs deklarācijas sasniegums ir tās universālais raksturs, kuras virzību ir veicinājuši pati svarīgākā starptautiskā organizācija. Tās vājākais punkts ir tas, ka deklarācijas atzīšana un ievērošana pasaulē ir vairāk teorētiskā kā reāla un praktiska.

Lai piešķirtu lielāku efektivitāti šo tiesību aizsardzībai Eiropas Padomes dalībvalstīs 1950. gadā paraksta Konvenciju par cilvēktiesību aizsardzību, ar ko nodibina komisiju un cilvēktiesību tribunālu, kuru kompetencē ir izskatīt konkrētus šo tiesību pārkāpumus. Šajos un citos starptautiskajos dokumentos tiek atzītas tiesības uz reliģisko brīvību. Šo tiesību formulējums ir dažāds. Sakarā ar šo starptautisko dokumentu, kas pasludina un aizsargā cilvēktiesības, praktisko ievirzi tur netiek padziļināts to pamats un daba. No to formulējuma mēs varam saprast, ka šie dokumentu tiesības nerada, nepiešķir, bet tās atzīst (Prieto 2003: 54).

Esam pieraduši domāt par reliģisko brīvību, kā pirmo starp cilvēka pamattiesībām. Taču patiesībā, šodien valdošā mentalitāte reliģijai vēlās ierādīt vietu starp vēstures atmiņām. Protams, vēstures atmiņām ir liels iespaids un tās tiek sargātas; taču ne tās attiecībās ar patiesību, bet tikai kā ideju un vērtību apkopojums, ko ir var uzglabāt kā vērtīgu domu rezervi. Taču ticība un reliģijas praktizēšana ir pieņemama tikai tad ja tā neatstāj nekādu iespaidu uz sociālo dzīvi.

Pāvests Jānis XIII ar savu atstāto mantojumu iezīmē svarīgu posmu Baznīcas mācības attīstībā: tās attiecībās ar mūsdienu pasauli, ka arī tēmā par tiesībām uz reliģisko brīvību. Pamatdokuments tam ir viņa enciklika *Pacem in terris*.

Tur Jānis XIII apgalvo, ka dabisko tiesību spēkā cilvēka personai ir tiesības brīvi praktizēt savu reliģiju sabiedrībā. Šīs tiesības ir stingri saistītas ar citu cilvēku un politiskās varas pienākumu, tās respektēt, atzīt un aizsargāt.

Šī tēma ir ievērojama, un mazliet novatoriska, ne tikai atvērtībā uz cilvēktiesībām par ko runā enciklika, bet īpaši attiecībā uz reliģijas brīvību, kā to īpašo pamatu.

Enciklika, kurai drīz būs piecdesmit gadi noteikti ir programmatiska enciklika, tās mērķis ir vērsts uz nākotni, kā veidot mierīgu pasauli saskaņā ar Dieva projektu. Patiesībā, ideja, ka miers ir iespējams tikai ievērojot Dieva noteikto kārtību ir visbiežāk atrodamā Maģistērija mācībā. Jau no pašiem pirmsākumiem Baznīcā ir aicinājusi cilvēkus cīnīties pret visu, kas noved pie netaisnības un vardarbības.

Tomēr *Pacem in terris*, iemieso īpašu jaunumu sakarā ar veidu kā tiek runāts par pamat balstiem šai kopdzīvei starp cilvēkiem un tautām, kas atbilst Radītāja gribai. Tā ir pirmā enciklika, kura vēršas ne tikai pie katoļiem, bet visiem labas gribas cilvēkiem. Tas nav tikai atvērtības žests, bet vēlme diskutēt par miera tēmu ne tikai ar katoļiem, bet ar viesiem cilvēkiem, ticīgajiem un neticīgajiem. Tāpēc dokuments vairāk balstās uz racionāliem argumentiem un dabiskajām tiesībām, kurus var pieņemt ne tikai kristieši, bet visi labas gribas cilvēki. Perspektīva, kurā ir iespējams dialogs starp Baznīcu un pasauli par cilvēktiesībām (Olella 1999: 39).

Enciklika *Pacem in terris* mums sniedz savu vērtējumu cilvēktiesību jomas attīstībā, balstoties kristīgajā mācībā par dabiskajām tiesībām, saprotot kā *lex creationis*, kas liek par pamatu cilvēka personas cieņu: „katra organizēta un produktīva kopiena prasa pamatprincipa ievērošanu; katrs cilvēks ir persona, t.i., pēc savas dabas viņš ir apveltīts ar inteliģenci un brīvo gribu. Tālab viņam ir tiesības un pienākumi, kas iziet no viņa dabas. Un šīs tiesības un pienākumi ir universāli, neaizskarami un neatņemami”(Giovanni XXIII 1963: 261). Jānis XXIII, kā to norāda Jānis Pāvils II jūta, ka „ceļš uz mieru ... ved caur cilvēka pamattiesību veicināšanu un aizstāvēšanu”(Giovanni Paolo II 2002: 1568) .

Dokumentā tiek uzskaitītas personas pamattiesības, starp kurām īpaša vieta tiek ierādīta tiesībām uz reliģisko brīvību: „No visām tiesībām izceļas brīvība kalpot Dievam saskaņā ar indivīda gribu un sirdsapziņu, praktizējot to privāti un publiski” (Giovanni XXIII 1963:261).

Tā ir pirmā reize, kad pontifikālajā dokumentā par reliģisko dzīvi tiek runāts nevis balstoties Baznīcas tiesībās vai Atklāsmes gaismā, bet gan tiesībās kas izriet no cilvēka dabiskajām tiesībām. Reliģijas brīvībai par pamatu ir liktas nevis ticības patiesības, bet gan katra cilvēka cieņa, pat ja viņa ticības uzskati ir maldīgi (Pavan 1985: 149).

Līdz *Pacem in terris*, Maģistērija mācība par attiecībām ar politisko autoritāti un to attieksme pret pilsoņu reliģisko brīvību balstījās tradicionālajā shēmā; brīvība - tolerance, kur no vienas puses ir patiesība un labums, bet no otras kļūda un ļaunums. Pirmo vajag aizsargāt un veicinātu, otro paciest ciktāl nepieciešams, lai izvairītos no lielāka ļaunuma vai sasniegt iespējami lielāku labumu. Saskaņā ar šo dalījumu, Katoļticīgās valstis atzīst katoļticību par patieso reliģiju un gādā par Baznīcas brīvību un tiesībām, bet pārējos kultus un konfesijas var tolerēt tik lielā mērā, cik to klātbūtne faktiski ir nepieciešama (Leone XIII 1885: 175).

Šī tolerances doktrīna ar nelielām izmaiņām pastāv līdz Jānim XXIII. Pat Pījs XII, pilnībā iesaistījies jaunas starptautiskās kārtības veidošanā, kuras pamatā ir taisnīgums un solidaritāte, kas spēj novērst karus, piemēram, tādu, ko dzīvoja pirmajos gados sava pontifikāta gados, joprojām ir šādas doktrīnas virzītājs (Pio XII 1953: 801).

Jauninājums ko ieviesa *Pacem in terris* pastāv būtībā perspektīvas un plānu maiņā: novietojot cilvēka personu jautājuma centrā. Teikt, ka tiesību un pienākumu subjekts ir cilvēks, nevis patiesība vai kļūda, labums vai ļaunums abstraktā veidā, bet personai, kuras tiesības nav atkarīgas no tā, vai tas ir vai nav atklājis patiesību, bet no pašas cilvēka dabas. Tā rezultātā Jānis XXIII paziņoja, ka: „No visām tiesībām izceļas brīvība kalpot Dievam saskaņā ar indivīda gribu un sirdsapziņu, praktizējot to privāti un publiski”(Giovanni XXIII 1963: 261).

Šī apgalvojums, kas šodien šķiet tik vienkāršs, un pašsaprotams tāds nebija pirms piecdesmit gadiem. Enciklikā atrodam papildus argumentus, kas palīdz labāk izprast attieksmes un virziena maiņu cilvēktiesību jomā un, precīzāk, tiesībās, kuras ir saistītas ar personas garīgo dimensiju. Tā ir pēdējā dokumenta daļā, kur tiek runātas par dialogu un sadarbību starp katoļiem un ne katoļiem veidojot globālo kārtību uz kādu aicina šī enciklika (Biffi 1982: 218).

Pirmkārt, svētīgais Jānis XXIII atgādināja, ka: „nav pareizi sajaukt kļūdu ar personu, kas kļūdās; pat tad, ja perona izdara kļūdu vai maldās nezināšanas pēc, būtu tas attiecībā uz reliģisko, jeb ētisko standartu. Persona, kas izdara kļūdu nebeidz paturēt cilvēka cieņu, kas allaž jāņem vērā”(Giovanni XXIII 1963: 271). Arī šeit, novitāte slēpjas ne tik daudz dalījumā starp kļūdu un personu, kas kļūdās, kas nāk no sv. Augustīna, bet gan attieksmē un no tās izrietošajām sekām. Agrāk šis nodalījums pieprasīja no ticīgā tolerantu nostāju, kuras pamatā bija mierīga līdz pastāvēšana. Pāvests Roncalli izvirza jautājumu stingros taisnīguma terminos: „Persona, kas izdara kļūdu, neizbeidz paturēt cilvēka cieņu, kas allaž jāņem vērā”, tātad arī tiesības, kas tai pieder.

Tālāk enciklikā atrodam citu dalījumu, daudz plašāku, kas ir kā atslēga, kas ļauj mums labāk izprast Pāvests domas: „Katrā cilvēkā ir iedzimta tieksme pārvarēt kļūdu barjeru un rast patiesības ceļu. Visos laikos cilvēki pūlas atšķirt viltus filozofijas uzskatus par visumu, tā

izcelsmi, dabu un cilvēku sūtību no saimnieciskās, sabiedriskās un politiskās darbības. Filozofijas doktrības nemainās, reiz tās ir precīzi formulētas, bet norise nevar izbēgt no apkārtējās vides iespaida. Taču, kas var noliegt, ka kustības, ciktāl, tās sakrīt ar loģiskā saprāta diktātu un ar cilvēka tieksmi, nesaturētu pozitīvus elementus, derīgi akceptēšanai” (Giovanni XXIII 1963; 272).

Šajos vārdos atskan sv. Pāvila padoms pirmajiem kristiešiem pārbaudīt visu un saglabāt to, kas ir labs. Mūsu gadījumā, meklēt to, kas ir paties un pozitīvs apkārtējās realitātes par labu cilvēka pamattiesībām, kuras tagad ir pieņēmuši katoļi, neatkarīgi no filozofiskajām un politiskajām idejām uz kuru pamata tās ir tikušas pasludinātas. Nepieļaut, ka šo politisko un filozofisko ideju taisnīga kritika, nomāktu patiesības un cieņas, kas saskan ar cilvēka dabu iedīgļus, kuru paudējas un aizstāvētājas tās ir. Ar šiem paziņojumiem un skaidrojumiem pāvests, divus mēnešus pirms nāves, ir norādījis ceļu attiecībām Baznīca – pasaule, ko turpināja pēc tam Vatikāna II koncils.

Jautājumi, kurus līdz šim esam apskatījuši var šķist, ka attiecas tikai uz Baznīcas iekšējo dzīvi, tās likumoto ceļu, līdz tā pieņem balstoties dabiskajā likumā, cilvēktiesības, kuras reiz sludināja antiklerikālisma un apgaismības agnosticisma iedvesmotās revolūcijas. Bet tā nav. Dabisko tiesību perspektīva, ko izvēlējās Jānis XIII deva iespēju plašākam dialogam starp Baznīcu un citām cilvēku kopienām, ne tikai politiskajām, bet arī reliģiskajām. Dialogam, kurš balstās patiesībā par cilvēku, ko Baznīca, protams, uzlūko un pieņem atklāsmes gaismā, bet kas tiek izteikta saprāta argumentiem, tādēļ nepieprasa, ka otram būtu tāda paša ticības nostāja.

Kļūstot par pamatprincipu attiecības starp Baznīcu un politisko kopienu, Katoļu mācība par reliģisko brīvību ieguva arī tūlītēju projekciju starptautiskajos līgumos starp Svēto Krēslu un atsevišķām valstīm. Respekts pret ikvienas personas reliģijas brīvību ir kā ietvars, kurā Baznīca vēlēš definēt savu īpašo juridisko statusu, vienojoties ar konkrētas valsts autoritātēm. Baznīca pieprasa no valsts varas, lai tiktu respektētas tai pienākošas tiesības uz reliģisko brīvību ar taisnīgiem likumiem, un citiem piemērotiem līdzekļiem, taču no savas puses apņemas aizsargāt visu pilsoņu un reliģisko kopienu tiesības uz brīvību reliģiskajā laukā (Concilio Vaticano II 1966: 932).

Pacem in terris deva jaunu veidu Baznīcas klātbūtnei pasaulē, kas kļūst ir arvien daudzveidīgāka gan no kultūras, ētiskas un reliģiskas skatu punkta. Tās iesaistīja kristiešus cīņā par brīvību un taisnību respektējot cilvēktiesības. Šodien Baznīca ir kļuvusi par galveno cilvēka cieņas un tā pamattiesību veicinātāju un aizsargātāju, gan universālā līmenī esot aktīvi klātesoša dažādās starptautiskās organizācijās, gan doktrīnas nepārtrauktu attīstību šajā jomā.

Šodien cilvēktiesību jautājums ir kļuvis daudz sarežģītāks, jo pamattiesības un to pareiza izmantošana ir kļuvušas savā ziņā par varas jautājumu. Ir parādījušās arī citas briesmas, par kurām vairakkārt runā Maģistērijs: „tendences nodalīt cilvēktiesības no to antropoloģiskās bāzes”(Giovanni Paolo II 2000: 1738), ka arī pārāk subjektīva to interpretācija. Uzlūkojot šodien sabiedrībā notiekošās diskusijas par dažādām tiesībām, kuras tiek definētas kā cilvēka pamattiesības rodas jautājums, vai tādas tās patiesībā ir, vai tās izriet no pašas cilvēka dabas, kas ir sākuma punkts Jāņa XXIII enciklikai *Pacem in terris* un visu tiesību pamats.

Bibliogrāfija

1. Biffi, F. (1982) *I diritti umani da Leone XIII a Giovanni Paolo II*. Roma: Edizioni Studium.
2. Concilio Vaticano II (1966) *Dignitatis humanae. Acta Apostolicae Sedis* Nr. 58: 929-941.
3. Giovanni XXIII, (1963) *Pacem in terris. Acta Apostolicae Sedis* Nr. 55: 257-304.
4. Giovanni Paolo II, (2002) Messaggio per la Giornata mondiale della pace 2003 (8 dicembre 2002), *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XXV/2, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
5. Giovanni Paolo II, (2000) Discorso 3 novembre 2000, ai partecipanti alla Conferenza Ministeriale del Consiglio d'Europa e alla celebrazione del 50° anniversario della Convenzione Europea dei Diritti dell'Uomo, *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XXIII/2, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
6. Leone XIII, (1885) *Immortale Dei. Acta Sanctae Sedis* Nr. 18: 166-196.
7. Olella, P. (1999) *La libertà religiosa nell'ordinamento canonico*. Napoli: Jovene.
8. Pio XII, (1953) *Ci riesce. Acta Apostolicae Sedis* Nr 45: 794-803.
9. Prieto, V. (2003) *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*. Roma: Edizione Università della Santa Croce.